

Umjetnička vrijednost Pavelićeve poezije

I.

Bio sam vrlo iznenađen, kada sam u »Hrv. Dnevniku« u broju od 19. X. 1939. čitao recenziju Pavelićeve zbirke pjesama »Pod okom Gospodnjim«.

Unatoč nekim netočnim tvrdnjama i pretpostavkama recenzija je iz početka napisana prilično blagohotnim tonom. Povoljna je i prva rečenica završetka, koja glasi:

Zbirka »Pod okom Gospodnjim« dobro dolazi hrv. religioznoj poeziji, osobito poštovaocima Pavelićevih pjesama, koje se u ovoj knjizi nalaze u vrlo lijepu izboru«.

Ali druga rečenica završetka djeluje kao pljuska u lice tim »poštovaocima Pavelićevih pjesama«, jer recenzenat kaže o toj zbirci, za koju pretpostavlja, da se u njoj nalazi elitni izbor iz cjelokupne Pavelićeve religiozne poezije:

»Veće umjetničke vrijednosti dakako nema.«

Prilog »dakako« znači drugim riječima: »razumije se samo po sebi«. A mjesto litotesa: »nema veće umjetničke vrijednosti« može se upotrijebiti i kontradikcijska antifraza: »imade slabu umjetničku vrijednost«. Što više, recenzenti se znadu takvim litotesom služiti za eufemističke svrhe, kada neće otvoreno reći, da koje djelo nije uspjelo, pa iz samilosti, udvornosti ili iz kojega drugoga razloga velikodušno ublažuju svoju pravu misao.

Dakle, ako posljednju rečenicu recenzenta pretvorimo u običniji način izricanja i ako povučemo logične konsekvencije i iz ostalih njegovih tvrdnja i pretpostavaka, onda moramo Pavelića isključiti iz redova većih hrv. pjesnika i dati mu mjesto među običnim versifikatorima ili najviše među epigonima Kranjčevića, koji je po mišljenju recenzenta »Hrv. Dnevnika« ostavio kod Pavelića duboke tragove »u starinskoj formi i u umornom raspoloženju, koje provejava gotovo sve pjesme u zbirci«.

No prije nego bi se provela ovakva degradacija pjesnika, imali bi njegovi poštovaoci, a i nepoštovaoci dužnost, da odgovore sebi na pitanje: »Kojim pravom mi smijemo ovako postupati s Milanom Pavelićem«?

I zašto bi bilo samo po sebi razumljivo, da »vrlo lijep izbor« njegovih navodno sveukupnih religioznih pjesama nema veće umjetničke vrijednosti?

Odgovor bi na ta pitanja bio to potrebniji, jer je Pavelić već za života bio stekao svojom poezijom vrlo velik ugled, i to ne samo u hrv. kat. redovima, nego i među liberalcima.

Taj ugled priznaje mu hrv. katol. kritika i poslije njegove smrti. U sarajevskoj »Vrhbosni« i u zagrebačkoj »Hrv. Straži« štampani su u povodu njegove posmrtno zbirke vrlo pohvalni sudovi o njegovoj cjelokupnoj poeziji. A osobito zanosno govori o njem franjevački kritik dr. fra Stanko Petrov u 4. broju ovogodišnje »Nove Revije«.

Njegova je kritika, kako sam priznaje, upravo hvalospjev Milanu Paveliću. Raspravljajući o »unutarnjem poetičkom duhu« njegovih pjesama, fra Stanko Petrov veli doslovno ovako:

»No ono što se ne da naučiti, ono što je osobiti od Boga primljeni dar pravih pjesnika, onaj čudotvorni umjetnički fluid — smijem li ga nazvati tako?! — koji naše riječi i ritme i srokovne pretvara u poeziju, to je ono što i Pavelićevim pjesmama daje njihovu neprolaznu pjesničku vrijednost. Toga umjetničkoga fluida prelio je on ovim pjesmama toliko, da se ja ne bojim ustvrditi, da Pavelić stupa ravnim korakom uz naše najveće lirske pjesnike, uz Preradovića, Šenou, Kranjčevića, Nazora, Domjanića, ... i ova njegova zbirka, po mome dubokome uvjerenju, klasična je zbirka naše književnosti. I ne samo naše!

Čitajući je i misleći o njoj, ja sam nekako došao na misao, bi li se ona dala porediti po svojoj pjesničkoj vrijednosti sa poznatom Verlainovom zbirkom religiozne poezije. I ja ću reći što mislim! Da je Pavelić pjevao na francuskome i bio francuski pjesnik, pa izdao ovakovu zbirku, onda bi Verlaine ostao — iza njega ... I to dosta daleko iza njega!«

Imademo dakle dva kontradiktorna suda o istoj stvari. Što jedan omalovažuje, to drugi hvali. Što jedan ruši, to drugi uzdiže.

Koji je sud ispravan, a koji kriv?

Da odgovorimo na to pitanje, nije važno, koje ćemo mjesto dati Paveliću u svjetskoj poeziji. Ja sa svoje strane priznajem, da se ne bih usudio Pavelića, koliko se tiče njegove specifične umjetničke vrijednosti, stavljati pred Verlainea. Druga je dakako stvar sama idejna vrijednost poezije. Tu Verlaine zacijelo zaostaje za Pavelićevom dubinom i svestranošću. Ostavimo Verlainea po strani, a odgovorimo samo na pitanje:

Ima li Pavelićeva poezija veću umjetničku vrijednost ili je nema?

Možda će tkogod misliti, da su spomenute dvije kritike potvrda onoga relativističkoga i agnostičkoga pravila: De gustibus non est disputandum.

No to pravilo ne bi bilo ovdje umjesno, kao što nije umjesno ni u većini drugih slučajeva, u kojima se ljudi pozivaju na nj.

Pjesništvo nije pojava, koja bi se otimala našem prosuđivanju. Kroz vjekove je i u njem čovječanstvo došlo do stalnih krite-

rija. Zna se i u pjesništvu, što je dobro, a što je loše, što je bolje, a što je gore.

Vrijeme je provelo i provodi prilično dobru selekciju počevši od Mojsijeva himna u Genezi i od Homerovih eposa, pa sve do modernijih pjesnika sadašnjice.

Krivo bi bilo, kad bismo vrijednost pjesama prosuđivali samo prema vrijednosti predmeta, koji se u njima obrađuju. Bog je neizmjereno savršenstvo, ali himni spjevani njemu na čast mogu biti po specifičnoj umjetničkoj kvalifikaciji kud i kamo slabiji od Fedrovih ili Lafontaineovih basna.

Ni Pavelića ne bi mogla spasiti kao pjesnika sama uzvišena tematika njegove lirike, kada se tomu ne bi pridružila i jedna druga vrлина, koja pjesništvu daje njegovu specifičnu oznaku.

Pjesnik je u neku ruku slikar i kipar. On ne radi doduše ni kistom ni dljetom, ali njegove riječi moraju evocirati u našoj svijesti gledanje plastičnih likova i prizora. Ti likovi i prizori ne smiju biti dani kao suhe refleksije, nego kao emocionalne intuicije i sugestije, da mogu u nama na temelju divljenja, miline, smijeha, zgražanja, radosti, sjete, sažaljenja, kajanja i drugih čuvstava izvesti estetske doživljaje ljepote.

Hoćemo li dakle riješiti pitanje, kolika je vrijednost Pavelićeve lirike kao lirike, moramo apstrahirati od njegove uzvišene tematike, koja je neosporna za sve religiozne ljude. Estetska analiza njegovih pjesama mora dokazati, da u njega imade u obilju onoga elementa, koji fra Stanko Petrov naziva »čudotvornim fluidom«.

II.

Milan je Pavelić bio vrlo oštar kritik svomemu pjesništvu. Priznavao je, da je velik broj stihova napisao »kao obrtnik, a ne kao umjetnik«. U svojem posljednjem pismu, što mi ga je poslao 26. VI. 1939., izrekao je mišljenje, da trajnu umjetničku vrijednost imade dvadesetak njegovih pjesama iz prve dvije zbirke, a blizu toliko također iz zbirke »Pod okom Gospodnjim«. U svemu je dakle držao, da može izdržati najoštriju kritiku i odoljeti zubu vremena iz čitave njegove poezije oko četrdeset originalnih pjesama.

Mnogima se može činiti, da je to premalo. No tko uzme u obzir goleme mogućnosti pjesničkoga napredovanja i velike vremenske razmake, taj će vidjeti, da je to moguće. Ta hoće li iz cjelokupne, recimo, Šenoine ili Domjanićeve poezije poslije nekoliko stotina godina zadržati prvorazrednu cijenu i četrdeset pjesama?

Među uspjelije svoje pjesme ubrajao je Milan Pavlić zacijelo i tužaljku »Uz bojnu svirku«, koja se u zbirci »Pod okom Gospodnjim« nalazi na uvodnom mjestu. Detaljna estetska analiza može samo potvrditi tu njegovu kvalifikaciju.

Pred našim se očima otvorio u blizini prašnoga grada zelen gaj, koji se u jutarnjoj rosi zarudio krvlju. Ali nema u njem radosti. Bolom odjekuje kucanje djetlića, tugovanje slavuja i kukanje kukavice. Tražeći utjehu sjeda pjesnik u čamac i plovi morem, pognut kao grana, oko koje se ovio roj srditih osa. More je tužno, a s planine, koja se nad njim uzdiže, dolijeće gavran i pjeva nad čamcem grobarsku pjesmu. Pjesnik se uspinje na goru i očekuje utjehu od sunca. Ali u daljini se javljaju vještice, koje izgledaju kao kost i koža, a iz njihovih usta puze crni oblaci jureći kao Jude na sunce, da ga sakriju.

Sjećam se, s kakvim sam oduševljenjem čitao tu pjesmu, kada je izašla prvi put u kapucinskoj »Našoj Gospi Lurdskoj« na Rijeci. Bilo je to u doba najljućeg proljevanja krvi god. 1916. Kao vojnik stajao sam s profesorom Josipom Ribarićem na jednom humku ispod grada Kastva, okrenut prema Kvarneru, po kojem je divno sjalo ljetno sunce, ali na njem nije bilo nijedne putničke ni trgovačke lađe. Povišenim sam glasom i s pojačanom tronutošću duše čitao stih za stihom. Izgovorio sam i stihove:

»Ko tamna ploča more miruje,
Ispod nje div sa tugom piruje,
Ribici s oka bol proviruje.«

Tu me je profesor Ribarić prekinuo zamolivši me, da još jednom pročitam taj opis. Kad sam mu udovoljio molbi, rekao je on kao u nekoj ekstazi:

Divno! Veličanstveno! To je prava pjesnička inspiracija! Ovako vjerno nije nitko prikazao našega ratnoga Kvarnera!

Tražili smo u pjesništvu Vladimira Nazora, koji je u ono vrijeme bio priznat najsnažnijim hrv. pjesnikom, intuitivne elemente, koji bi odgovarali Pavelićevu kratkom opisu, ali ih nijesmo našli, premda smo biti gotovo zaljubljeni u neke Nazorove stihove.

Čitava tužaljka »Uz bojnu svirku« spjevana je od prvoga do posljednjega stiha u ovako uspjelom tonu. Film veličanstvenih likova, prizora i emocija nije nigdje prekinut kakvim neuspjelim redosljedom.

A takvih pjesama nalazimo u Pavelićevoj poeziji i više, nego što je on računao.

Pjesma »Ranjeno srce« imade samo 25 stihova, koji su razdijeljeni u 5 kitica. Ali koja se snaga nalazi u tim stihovima! Snaga Michelangelove ili Meštrovićeve Pietà! Sveta groza spopada čovjeka, kada čita 4 pitanja i 4 odgovora između Majke Marije i »Ljubavi strašne« Boga-čovjeka.

Najdublja mistika udružila se s najvećom sigurnošću modeliranja velikoga pjesnika. Kod ovakvoga motiva, koji je obrađen do sada od najvećih svjetskih majstora u hiljadu varijanata, čini se u prvi mah, da je umjetnik osuđen na ponavljanje onoga, što su drugi potpuno iscrpili. Ali Pavelić je upravo tu iznio nešto novo govoreći nam o »čemernoj ruži, rani na boku«, o »rumenom slovu«,

pred kojim »staje misao«, i o »krvavoj ptici s pregrdnim kljunom«, koja je »Srce Božje probila«, da »Ljubav strašna« može sve raspaliti svetim plamenom.

Elegijske Pavelićeve ugodaje ne možemo nikada nazvati sumornima. Njegova tragika imade uvijek katarzu optimističnih vidika. Njegova je bol vatra, koja pročišćava.

U zbirci »Pod okom Gospodnjim« osobito su uspjele 3 elegije: »Dragulj«, »Otac Fidelis« i »Uz pjesmu ševe«.

U prvoj elegiji, koja je spjevana poslije smrti dra Rudolfa Eckerta, govori se o »zori s crnim velima« i o »crnom mraku bez granica«, ali se ispovijeda i nepokolebiva vjera u »lijepu Smrt« i pouzdanje u svetačke moći, koje imadu preobraziti hrvatsku mučeničku grudu braneci hrvatske preporodne snage, simbolizirane u »ruži, krinu i plavom zvoncu«.*

Druga elegija o riječkom kapucinu Ocu Fidelisu, koji je umro mlad kao i dr. Rudolf Eckert, spjevana je u istoj maniri kao i elegija »Dragulj«, ali se, usudio bih se kazati uzdiže iznad nje pravom franjevačkom jednostavnošću. Obadvije elegije, koje čine na nas dojam kao pjesničke blizanke, imadu po 7 kitica, a odlikuju se bujnim obiljem samoniklih metafora, ispredaba i opisa. Ovakvih elegija nije spjevao nitko u cijeloj hrv. književnosti. Tek malo zaostaje za njima elegija »Uz pjesmu ševe«, spjevana poslije smrti pjesnikova svećeničkoga druga Matije Golika. Neobično su plastično ocrtane bolne prilike, što smo ih proživljavali pod apsolutizmom, a na kraju govori Pavelić i o sebi.

»Za Josipovom treći danak cio
Uz pjesmu krunčice sam plako,
Što prije mene svijet si ostavio!
Sad stid me, što sam sebičnjakom bio,
Rad tvoje sreće tugovao tako.

I moje dugo već se trnu zjene,
Sa zemljom skoro rastat ću se i ja,
Sve želje su mi k vama uperene,
Još čas, i ponijet drug će bijel i mene
U ocean, što višnjim Trojstvom sija.

O moli dotle za me i za bijedu,
Za lude, štono ijuču pred grobom,
Za hulna usta, za srca u ledu,
Za tigre zmiје, što nas kolju, jedu —
Još čas, i ja se nadam molit s tobom!«

Kolika li se nepravda nalazi u pretpostavci, da je Milan Pavelić, bilo po svojoj vanjskoj formi, bilo po svojim raspoloženji-

* Pišući u »Hrvatskoj Straži« recenziju o zbirci »Pod okom Gospodnjim« držao sam u prvi mah, da se u dva stiha, koja govore o Eckertovim moćima, uvukla tiskarska pogreška. Prijatelji su me upozorili, da sam se prevario.

ma, epigon Kranjčevića! On je potpuno svoj i Božji. On je pjevao na svoj način, znajući kao savršen poznavalac pjesničkoga kontrapunkta u nekoliko kitica komponirati melodije, koje nas i danas grabe za srce.

Posebno mjesto zapremaju u hrv. poeziji njegove pjesme, koje bih ja u nestašici adekvatnog izraza najradije nazvao parabolama. Mislim u prvom redu na pjesme »Mjesec svete krvi«, »Lan«, »Travanj«, »Svibanj«, »Lipanj« i »Srpanj«.

Mistici i religiozni pjesnici, koji uranjaju duboko u tajne prekogrobnoga svijeta, nalaze se često u neprilici, jer za svoj bogati duhovni život nemaju dovoljno sredstava, kojima bi prenosili svoje vizije i slutnje u dušu čitalaca.

Provodeći, da tako rekнем, materijalizaciju svojih spiritualnih pokreta, poslužio se Milan Pavelić poput svih mistika plastičnim crtanjem prirodnih fenomena. Njegova via purgativa, illuminativa, unitiva prodirala je njegovu »čahuru tijela«, i on je poput nadahnutoga psalmiste i sv. Franje Asiškoga sve više oduhovljivao zbivajuće zemaljsko tražeći u prostornim i vremenskim promjenama simbole vječnosti. Najposlije se i na njegovoj poeziji ispunila u dobrom smislu Goetheova misao:

»Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
Das Unzulängliche
Hier wird's Ereignis,
Das Unbeschreibliche
Hier ist 's getan...«

U suncu gleda on kalež, što ga u vis diže Višnji Svećenik. Bog hrani duše milošću »ko zemlja sokom vlače«. On moli »Neokaljanu Tkalju«, da snuje i tka njegovo srce kao ćilim, na kojem će biti izvezen Kristov lik. Pretvaranje lana u platno za njega je slika ljudskoga života, koji pročišćen bolovima i samozatajom mora služiti slavi Božjoj kao čist Isusov oltarnik. Kada u srpnju gleda u dolini crvene jagode, čini mu se, kao »da se razli kalež Svete Krvi«. Svu svibanjsku ljepotu, sve ruže i ljiljane, sve pjesme ptica i ljudi, sve glasove zvona i molitve djece reda on oko Gospe, koja šeta »tajno, tiho cvjetnim sagom«.

Neke su od njegovih »parabola« možda premalo uspjele, jer su slične gobelinima ili mozaicima, na kojima iščezavaju osobe i stvari, pretvarajući se u stilizirane ornamente. Tako je na pr. »Listopad« previše natrpan tek nabačenim likovima svetaca, koji imaju premalo plastike za njihovo individualno gledanje. Ali u drugim sličnim pjesmama kompozicija je cjelovitija i modeliranje svih likova potpunije i zornije.

U prvi mah čini se, da je pretvaranje molitve u pjesmu vrlo lagana stvar. No kad prođemo stotinu godina, hrvatske religiozne lirike, počevši od »Molitve« Mate Topalovića pa do zbirke Nikole Šopa »Isus i moja zjena«, uvidjet ćemo, da vrlo malo hrvatskih

pjesnika znade u isti mah savršeno moliti i savršeno pjevati. Pavelić je i tu dao nekoliko umjetnina, u kojima je on naš prvak. Njegova »Molitva za progonitelje« odaje ne samo dobru kršćansku dušu, nego i virtuoznog umjetnika. A isto se može kazati i o njegovu »Kraljevstvo Kristovo«.

Moderni svijet ne voli refleksivne lirike, jer mnogi misle, da njoj nema mjesta u čistoj umjetnosti. No ona se ne stara mnogo za to, kamo ćemo je smjestiti u svojim apstraktnim kategorijama. Ona živi u ljudskom životu kao potreba duše i nudi nam svoje najuspjelije proizvode, počevši od svetih psalama i Pindarovih epinikija, pa sve do boljih meditacija Tina Ujevića.

I Milan Pavelić dao nam je klasičnih pjesama, u kojima se služi u prvom redu razmatranjem i umovanjem. Kao primjere možemo navesti ekshorte »Gospodin otpalom svećeniku« i »Dvije ljepote« i uz to himne »Rad« i »Božanski Prijatelj«.

U posebnu bih vrstu pjesama ubrojio njegov »Glas«, koji ima nešto od parabole, a nešto od autobiografije. Upravo je začudno, koliko je Milan Pavelić imao smisla za zvukove, premda nije bio ni pjevač ni svirač. U svojoj »Oluji« i u »Moru« prikazao je virtuosno najbučnije simfonije prirode, a u »Glasu« je prošao ljestvicu akustičnih fenomena od šuštanja, uz koje pada snijeg, pa sve do bučnog šumljenja gorskih slapova.

Detaljna estetska analiza može se uspješno provesti ne samo u zbirci »Pod okom Gospodnjim«, nego i u drugim njegovim zbirkama, i svagdje ćemo naći takvih pjesama, u kojima je Milan Pavelić prvak ili ga barem moramo uvrstiti u prve redove hrvatskih pjesnika.

Zaključak, koji iz svega ovoga slijedi, jest:

Poezija Milana Pavelića imaće svakako veću umjetničku vrijednost.

Ako dodamo tomu obilan, pravilan i stvaralački Pavelićev jezik, onda se vrijednost te poezije još više povećava.

III.

Vrijeme će bez sumnje baciti u zaborav i mnogo Pavelićevih pjesama. Ali će ipak ostati od njega toliko trajnih umjetnina, da će se i na njemu ispuniti Horacijeva riječ: Non omnis morietur.

Pavelić nije zaslužio i ne će nikada zaslužiti sudbinu Tresića-Pavičića, koji je neko vrijeme bio silno slavljén radi tematike lirskih pjesama, a kasnije je bio skinut sa svojega pjesničkoga prijestolja, jer se pokazalo, da je (kako sam kazao na jednom drugom mjestu) natovario na svoje umjetničko ognjište strahovito mnogo drva, koja su ugušila ili pretvorila u dim njegovu malenu pjesničku vatru.

U svako doba moći će objektivni kritici doći pred hrvatsku javnost tražeći za Pavelića mjesto među većim hrv. pjesnicima. U razdoblju između 1900. i 1939. god. dao je on svojem vremenu

lijep broj pjesama, kakvih u toj vrsti nijesu dali njegovi savremenici, ili su ih dali vrlo malo.

Da rekapituliramo svoje razlaganje, spominjem ponovno te pjesme. To su:

1. najbolje dosadašnje hrv. idile («U zavjetarju» i «U dolini»)
2. najbolji opisi oluje i bure («Oluja» i «More»)
3. najbolje hrv. parabole u stihovima («Lan», «Mjesec sv. Krvi», «Travanj»)
4. najbolje hrv. molitve u stihovima («Molitva za progonitelje» i «Kraljevstvo Kristovo»)
5. najbolje hrv. mističke pjesme («Ranjeno Srce», «Duhovno mlijeko» i «Okrvavljeni ljljan»)
6. prvorazredne refleksivne pjesme («Glas», «Rad», «Božanski prijatelj» i «Gospodin otpalom svećeniku»)
7. prvorazredne hrv. elegije («Dragulj», «Otac Fidelis», «Uz pjesmu ševe» i «Uz ratnu svirku»)
8. prvorazredne hrv. legende i balade («Sveti kruh», «Pod gorom» i «Planinska legenda»)
9. najbolje hrv. dječje religiozne pjesme («Pjesme o Malom Isusu»).

Ta Pavelićeva pjesnička originalna djela možemo iznijeti i pred najstrože sudište ovoga svijeta sa zahtjevom, da im se prizna veća umjetnička vrijednost.

A sada da se povratim na ono, što sam spomenuo u uvodu ove kritike, pa da pokušam razjasniti, zašto se kod nas nalazi kritičara i recenzenata, koji govore o Pavelićevoj poeziji s obezcjenjivanjem i potcjenjivanjem.

Držim, da će me čitaoci najbolje razumjeti, ako im ispriповjedim jedan događaj, kojemu sam bio svjedok prije rata.

Dr. Isidor Kršnjavi bio je na hrv. sveučilištu u Zagrebu profesor iz povijesti umjetnosti.

Jednoga dana vodio je svoje slušače kroz grad, da im pokaže neke znamenitije zagrebačke zgrade. Došao je i pred crkvu sv. Marije i protumačio njezinu povijest i vanjske karakteristike njezine arhitektonike. Poslije toga poveo je sveučilištarce u crkvu, da ih upozna s propovjedaonicom i kupolom. No kad je došao u crkvu, nije mogao odmah nastaviti predavanje, jer se na propovjedaonici nalazio dr. Milan Beluhan, koji je upravo držao vjericima propovijed. Neki su sveučilištarci bili nestrpljivi, pa su stali rogoboriti. Osobito se isticao učitelj Radovanović, koji je bio najstariji među nama, a nije bio redoviti, nego samo izvanredni slušač. On je pristupio profesoru Kršnjavom i rekao tako glasno, da su ga svi čuli.

Što ovaj tu drobi s propovjedaonice? Zar misli, da ga tko sluša?

Pa vidite, da ga slušaju, — rekao je jedan njegov drug.

Ja ga ne bih slušao, — rekao je Radovanović dižući glavu visoko, kao da mu nitko nije ni do koljena.

Mislio je, da time pokazuje najsuperiorniju kulturu. No u to ga je kresnuo grom, odakle se nadao odobravanju.

Profesor Kršnjavi, koji je dotada pažljivo slušao propovjednika, okrenuo se prema Radovanoviću, pa mu je sa svojim dobročudnim, ali ipak prilično satiričkim smiješkom rekao:

Eh, što ćete, treba i za to dobar Resonanzboden.

A pjesnik Pavao Senjić-Tvrtković, koji je tada bio u katol. redovima, dodao je: Tikve su loši resonatori!

Navodim ove zadnje riječi samo radi potpunosti događaja, ne želeći da ih primjenjujem na Pavelićeva recenzenta u »Hrv. Dnevniku«. Znam, da se uvredama ne mogu riješiti nikakvi spоровi, a najmanje spor u ocjenama jednoга pjesnika, kojim se hrv. katolici diče, a drugi pokazuju za nj premalo razumijevanja.

Nije mi do uvreda, već neka dokazi govore.

Svakako bi o »Resonanzbodenu« dr. Kršnjavoga morao razmišljati i recenzent »Hrv. Dnevnika« i svi njegovi jednomišljenici.

Nijedna umjetnina ne djeluje sama za sebe i sama o sebi, jer ona nije nikakva Platonova apsolutna idea, da bi je smjeli zamišljati izvan svijeta, nego je kod svake potrebna neka suradnja uživaoca. Zato je i užitak to manji, što manje kapitala — sit venia verbo — donosi uživatelj u zajedničku suradnju.

I kod religiozne poezije vrijede riječi poznatoga njemačkoga pjesnika:

»Wer den Dichter will verstehen,
Musz im Dichters Lande gehen.«

Čitaoci će u Pavelićevoj poeziji to više uživati, što bude jača u njih religiozna kultura. A ako tkođod ne bude mogao upoznati Pavelićevu pjesničku veličinu, krivnja ne će biti na Paveliću, nego na njemu, jer je gluhima badava govoriti o glazbi i slijepcima o slikarstvu.

Prof. Petar Grgec